

سازمان‌های غیر دولتی زنان از دیروز تا امروز

سهیلا بابامرادی^(۱)

تاریخچه ظهور و تکامل سازمان‌های غیر دولتی

زنان ایرانی از دیرباز از یک‌سو به دلیل محدودیت عرصه‌ی مشارکت در حوزه‌های دیگر و از دیگر سو به دلیل عدم حساسیت فرهنگی و اخلاقی به فعالیت در تشکل‌های داوطلبانه جذب فعالیت‌های داوطلبانه شده‌اند. مشارکت در تشکل‌های داوطلبانه به دلایل فوق، مسیری امن برای زنان فعال به حساب می‌آمده است، زیرا مقاومت جامعه‌ی مردسالار در برابر آن حداقل بوده است. در ادامه به طور اجمال دوره‌های تکوین تشکل‌های داوطلبانه زنان براساس بستر تاریخی، ساختار سازمانی، کارکرد و رویکرد و نهایتاً ارزش‌های اجتماعی بررسی و تحلیل می‌شود. پیش از اسلام هسته‌ی مرکزی تشکل‌های داوطلبانه گروه‌های هم‌یاری بوده است که در جوامع روستایی وجود داشته و هم‌اکنون هم اشکالی از آن در بعضی از روستاها دیده می‌شود. نحوه‌ی مشارکت در این گروه‌ها به صورت توده‌ای و موقت و کارکرد خیر اجتماعی با روی‌کرد تأمین معاش محلی و ارزش‌های برآمده از زندگی در طبیعت بوده است.

بعد از اسلام هیئت‌های مذهبی اسلامی متأثر از فرهنگ بومی شکل غالب فعالیت‌های داوطلبانه را تشکیل می‌دهند و هسته‌ی مرکزی خیریه‌ها در هیئت‌های مذهبی شکل می‌گیرد.

۱- سهیلا بابامرادی متولد ۱۳۵۳ دارای لیسانس روزنامه نگاری از دانشگاه آزاد و دارای ۱۰ سال سابقه همکاری با سازمان‌های غیر دولتی و نیز مرکز امور مشارکت زنان ریاست جمهوری است.

این فعالیت‌ها، پایدارترین فعالیت مشارکتی بوده و هم‌اکنون نیز شایع و فعال است و نحوه‌ی مشارکت توده‌ای و موقت است. کارکرد هزینه مذهبی و ارزش‌های برخاسته از مناسک مذهبی و اعتقادات دینی است. خیریه‌ها، سنتی‌ترین فرم مشارکت مردمی به صورت سازمان‌یافته، پایدارترین فرم سازمانی از حیث تأمین منابع مالی و انسانی را دارند. منابع مالی خیریه‌ها از طریق کمک‌های مستقیم مردمی تأمین می‌شود. نحوه‌ی مشارکت در خیریه‌های سنتی توده‌ای است و کارکرد آن‌ها، خیر اجتماعی با رویکرد رفع آسیب‌های اجتماعی و ارزش‌ها براساس معنویت اجتماعی است.

در دوران مشروطه (۱۲۸۵-۱۲۹۹) انجمن‌های آموزشی تشکیل شده و هسته‌ی مرکزی سازمان‌های غیردولتی مدرن می‌شوند. ساختار سازمانی، انجمن‌های آموزشی، نخبه‌گرا و متکی به منابع مالی زنان اشراف منورالفکر است. نحوه‌ی مشارکت در این انجمن‌ها عمودی است و کارکرد، تغییر ساختارهای اجتماعی با رویکرد آموزش است و ارزش‌ها براساس نیازهای برآمده از زندگی مدنی رقم می‌خورد. نحوه مشارکت زنان در این دوران با محدودیت‌های بسیار روبه‌رو بود زیرا آنان مجالی برای حضور در عرصه‌های اجتماعی نداشتند. بنابراین، پشت پرده انجمن‌های نیمه‌سری تشکیل دادند. می‌توان گفت زنان از تأثیرگذاران جدی در اعتصاب‌ها و کمک‌های مالی به مشروطه‌خواهان بودند و برخی از آنان نیز با لباس مبدل، دوشادوش مردان برای انقلاب مشروطه جنگیدند و کشته شدند. این انجمن‌ها نقش به‌سزایی در تأسیس مدارس متعدد دخترانه باشگاه زنان و باز شدن پای زنان به عرصه‌ی روزنامه‌نویسی، معلمی داشتند.

مشارکت توده‌وار مردم در انقلاب و بسیج توده‌ای، خاستگاه تشکل‌های فراگیر مردمی در دوران انقلاب اسلامی (۱۳۵۷) است. این تشکل‌ها پس از مدتی تبدیل به نهادهای حکومتی شدند. منابع مالی و انسانی این تشکل‌ها از طریق کمک‌های مردمی و ناپایدار بوده و انقلابی است. در دوران جنگ عراق با ایران (۱۳۵۹-۱۳۶۷) جمعیت‌های ایدئولوژیک شکل گرفت که هسته‌ی مرکزی آن‌ها تشکل‌های فراگیر مردمی بود که در روند تکامل سازمانی، تبدیل به احزاب یا تشکل‌های فرهنگی شدند. ساختار تشکیلاتی جمعیت‌های ایدئولوژیک نخبه‌گرا و اغلب مؤنث

و بسته است. نحوه‌ی مشارکت در جمعیت‌های ایدئولوژیک عمودی است. کارکرد جمعیت مذکور دگرگونی در ساختار اجتماعی با رویکرد ایدئولوژیک است و ارزش‌ها براساس ادای تکلیف ایدئولوژیک.

سازمان‌های غیردولتی مدرن در دوران سازندگی (۱۳۶۸-۱۳۷۶) توسط نخبگان تکنوکرات نیمه‌دولتی و متأثر از جنبش جهانی تمرکززدایی از دولت تشکیل شد. ساختار سازمانی آن‌ها منسجم و رهبری آن تکنوکراتیک و براساس منابع مالی دولتی و گاه خارجی است. نحوه‌ی مشارکت در سازمان‌های غیردولتی مدرن شاخه‌ای و براساس حق توسعه است. کارکرد این سازمان‌ها تغییر ساختار اجتماعی با رویکرد توسعه‌ای است و ارزش‌ها براساس حق توسعه. گسترش سازمان‌های غیردولتی زنان نیمه‌سنتی و مدرن با افزایش چشمگیر کمی و کیفی، در سطوح مختلف تحصیلی دختران و زنان جامعه همراه شد.

همچنین نقش و تأثیرات چهارمین کنفرانس جهانی زن یکن ۱۹۵۵ را نمی‌توان در تاریخچه فعالیت سازمان‌های غیردولتی زنان ایران نادیده انگاشت. زیرا این کنفرانس نقطه عطفی در گسترش فعالیت‌های غیردولتی زنان در سطح ملی و بین‌المللی بوده است. این تأثیرات همچنان بر روند فعالیت‌های تشکلی‌های غیردولتی زنان ایران سایه گسترده است.

دوران اصلاحات (۱۳۷۶ تاکنون)، دوران رشد و گسترش ورود سازمان‌های غیردولتی به جامعه مدنی است. در این دوران سازمان‌های غیردولتی مدرنی که متأثر از جامعه مدنی جهانی بوده؛ توسط فعالان اجتماعی تکثرگرا تشکیل می‌شود... ساختار سازمانی منسجم و افقی، نیروی انسانی تخصصی و منابع مالی از دستگاه‌های دولتی و اهداکنندگان خارجی است. کارکرد سازمان‌های غیردولتی تأثیرگذاری بر ساختار اجتماعی با رویکردهای مدنی است و ارزش‌ها براساس حق شهروندی و حق توسعه است.

گفتنی است از اواسط دهه ۷۰ شمسی تعداد و نقش سازمان‌های غیردولتی به ویژه سازمان‌های غیردولتی زنان و جوانان روند روبه‌رشدی را طی کرده و هر سال بر سرعت رشد آن افزوده شد. از یک سو فضای باز اجتماعی - فرهنگی ایجاد شده پس از سال ۱۳۷۶، پدیده جهانی

شدن، نقش و تأثیرپذیری دولت از مناسبات جهانی و تبادلات فرهنگی، علمی و فکری میان اقصی نقاط جهان و از سوی دیگر رشد و گسترش بی‌سابقه آموزش و سطوح مختلف آن در میان زنان جامعه و اشتیاق روزافزون زنان از عوامل تسریع و تسهیل‌کننده رشد و گسترش سازمان‌های غیردولتی به ویژه سازمان‌های غیردولتی زنان در ایران است.

تعریف سازمان‌های غیردولتی

در دقیق‌ترین تعریفی که برای سازمان‌های غیردولتی ارائه شده است مشخصه ویژگی‌های زیر مورد تأکید بیش‌تری قرار گرفته است:

۱- **سازمان‌یافتگی:** بدین معنا که تشکل تا حدودی نهادینه و تثبیت یافته باشد. این شرط با تدوین اساسنامه قانونی تأسیس، برخورداری از ساختار سازمانی داخلی، استمرار نسبی در اهداف، ساختار و فعالیت‌ها و یا داشتن تشکیلات متعارف تأمین می‌شود. تجمع موقت و خلق‌الساعه افراد که هیچ ساختار یا هویت سازمانی ندارند با این شرط واجد تعریف نخواهند شد.

۲- **خصوصی بودن (غیر دولتی بودن):** بدان معنا که از حیث سازمانی از دولت جدا باشند. به عبارتی دولت در به وجود آمدن سازمان‌های غیردولتی نقشی ندارد. لازمه این شرط آن نیست که این سازمان‌ها کمک‌های درخور توجهی از دولت دریافت نکنند و یا حتی مقامات دولتی به عضویت هیئت مؤسس درنیایند بلکه غیردولتی بودن بدان معناست که از نظر تشکیلاتی از زیرمجموعه‌های دولت محسوب نشوند و احکام و اختیارات دولتی را اعمال نکنند.

۳- **خودگردانی و استقلال:** سازمان‌های غیردولتی بتوانند بر فعالیت‌های خودشان تسلط و نظارت داشته و در روند کاری برای اداره امور داخلی خود از استقلال برخوردار باشند.

۴- **غیرانتفاعی:** سازمان‌های غیردولتی از نظر مالی خودگردان هستند و عواید (سود) حاصل از فعالیت‌های اقتصادی و درآمدزا به مؤسسين و اداره‌کنندگان آن تعلق نمی‌گیرد. بلکه در راستای اهداف و مأموریت‌های سازمان هزینه می‌شود. البته این سازمان‌ها از دولت، افراد خیر

و سازمان‌های بین‌المللی و... کمک‌هایی دریافت می‌کنند، این کمک‌ها نباید به گونه‌ای باشد که سازمان‌ها را به منابع کمک‌کننده وابسته کرده، آن‌ها را از اهداف و تعهدات اجتماعی‌شان دور سازد.

۵- داوطلبانه بودن: بدان معنا که سازمان‌های غیردولتی از سوی اعضای داوطلب تأسیس می‌شود و اعضای هیئت مدیره آن از سوی داوطلبان انتخاب می‌شود. هیئت مدیره به صورت داوطلبانه فعالیت می‌کند و هیچ زور و اجباری در عضویت و اداره آن وجود ندارد. بنابراین سازمان‌هایی که عضویت در آن‌ها به لحاظ قانونی اجباری است در شمار سازمان‌های غیرانتفاعی نمی‌گنجد. نمونه بارز، آن دسته از انجمن‌های تخصصی است که عضویت در آن‌ها برای کسب مجوز فعالیت‌های تجاری یا حرفه‌ای الزامی است، مثل نظام پزشکی یا کانون وکلا.

۶- غیرسیاسی: سازمان‌های غیردولتی به هیچ یک از احزاب و تشکل‌های سیاسی وابسته نبوده و اقدام به فعالیت‌های سیاسی نکند. البته سازمان‌های غیردولتی می‌تواند بیانیه دهد یا تجمع برگزار کند، اما نمی‌تواند کاندیدا معرفی کند یا امکانات سازمان را در اختیار یک کاندیدا قرار دهد.

خاطرنشان می‌سازد تنوع فعالیت سازمان‌های غیردولتی زنان در ایران ارائه یک تعریف مشخص را دشوار می‌سازد. با این وجود سازمان‌های غیردولتی زنان به سازمان‌هایی اطلاق می‌شود که توسط «گروهی از زنان» به صورت داوطلب و هم‌هدف، بدون وابستگی به دولت و به صورت غیرانتفاعی و عام‌المنفعه با تشکیلات سازمان‌یافته حول موضوعات خیریه‌ای، خدمات اجتماعی، حقوقی، زیست محیطی، انجمن‌های مذهبی، توسعه و اشتغال، بهداشت و... فعالیت می‌نمایند.

با این همه علاوه بر تعریف فوق، تعاریف دیگری نیز وجود دارد که به طور مثال مرکز امور مشارکت زنان برای بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های سایر سازمان‌های غیردولتی جهت ارتقای وضعیت زنان، آن دسته از سازمان‌هایی را که هدف فعالیت یا یکی از اهداف مندرج در

اساسنامه آن‌ها پرداختن به موضوع یا مسائل مربوط به دختران یا زنان است و یا دارای کمیته /گروه بانوان می‌باشند در زمره سازمان‌های غیردولتی زنان به شمار آورده است.

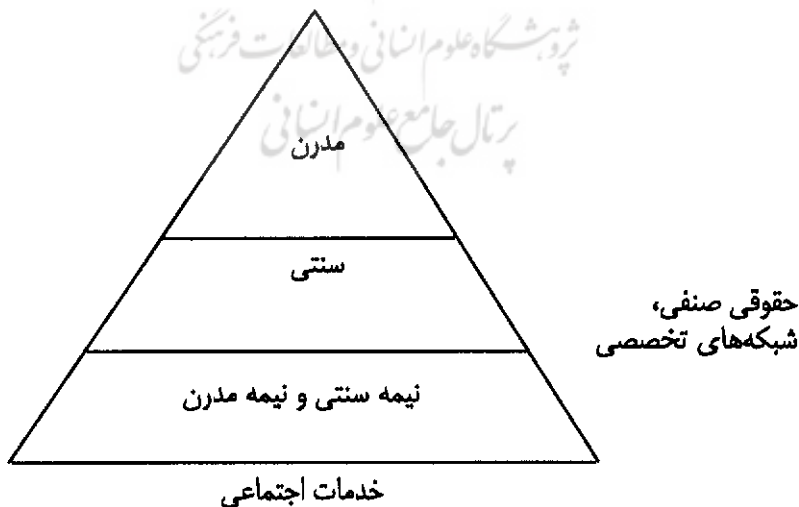
طبقه‌بندی سازمان‌های غیردولتی

الف - NGO های زنان به واسطه دامنه و سطح عملیات

- ۱- سازمان‌ها و انجمن‌های محلی
- ۲- سازمان‌های غیردولتی شهری
- ۳- سازمان‌های غیردولتی استانی
- ۴- سازمان‌های غیردولتی ملی
- ۵- سازمان‌های غیردولتی بین‌المللی

ب - ساختار سازمان‌های غیردولتی زنان

ساختار و روند شکل‌گیری سازمان‌های غیردولتی زنان و همچنین جهت‌گیری فعالیت آنان در ایران را می‌توان به شکل زیر در سه‌دسته عمده سنتی، نیمه‌سنتی، نیمه مدرن و مدرن طراحی نمود:

با توجه به تقسیم‌بندی مذکور شماری از سازمان‌های غیردولتی خیریه‌ای و انجمن‌های زنان به شکل سنتی به سمت و سوی مدرن هستند و تعداد زیادی از این سازمان‌ها در حوزه خدمات اجتماعی مشغول فعالیت هستند. همچنین تعداد کمی از سازمان‌های غیردولتی زنان از ساختار مدرن برخوردارند.

ج - NGO های زنان به واسطه موضوع فعالیت

تقسیم‌بندی موضوعی و فعلی سازمان‌های غیردولتی زنان ایران با بهره‌گیری از الگوی «جان هاپکینز» با اندکی دخل و تصرف جهت هماهنگی با شرایط موجود NGO های زنان انجام پذیرفته است که گفته می‌شود مفصل‌ترین تحقیقی است که محققین علوم اجتماعی برای تعریف بخش سوم که در خارج از بازار و دولت وجود دارد، ارائه داده‌اند. بر این اساس موضوع فعالیت سازمان‌های مذکور به دوازده بخش تقسیم شده است:

- ۱- فرهنگ و تفریحات (شامل رسانه‌ها، هنرهای تجسمی، هنرهای نمایشی، انجمن‌های تاریخی، ادبی و علوم انسانی، ورزشی، باشگاه اجتماعی و سایر تفریحات)؛
- ۲- آموزش و پژوهش؛
- ۳- بهداشت و درمان (مراکز توانبخشی، بهداشت روانی و اختلالات ذهنی، بهداشت عمومی، مداخله در بحران)؛
- ۴- محیط زیست؛
- ۵- توسعه، حرفه‌آموزی و اشتغال (سازمان‌های محلی، توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی، خانه‌سازی، آموزش و اشتغال)؛
- ۶- حقوقی - ترویجی (انجمن‌های قومی، شهروندی، حمایت از قربانیان، توانبخشی متخلفان، خدمات قانونی، صلح و حقوق بشر)؛
- ۷- خدمات خیریه‌ای و بشردوستانه؛
- ۸- انجمن‌های مذهبی (انجمن‌های پیرو ادیان الهی)؛

- ۹- انجمن‌های حرفه‌ای و صنفی؛
 ۱۰- صندوق‌های اعتباری خرد؛
 ۱۱- خدمات اجتماعی (زنان، کودکان، جوانان، بزرگسالان، حمایت از پناهندگان و اورگان، حوادث غیرمترقبه، امدادسانی فوری)؛
 ۱۲- شبکه‌های سازمان‌های غیردولتی (زنان).

عوامل اثرگذار بر رشد سازمان‌های غیردولتی زنان ایران

عوامل متعدد و متفاوتی بر رشد و گسترش سازمان‌های غیردولتی و همچنین ظرفیت‌ها و کارکردهای آن‌ها در کشورهای مختلف تأثیر می‌گذارند. اما مسلم است که رشد و گسترش سازمان‌های غیردولتی نیازمند شرایط ساختی مناسب هستند که در این رابطه نقشی تعیین‌کننده دارند. رشد این سازمان مستلزم فضای سیاسی مساعد است به ویژه نوع نگرش دولت نسبت به سازمان‌های غیردولتی از اهمیت خاصی در این رابطه برخوردار است. همچنین قانون مناسب برای کسب مجوز، ثبت و فعالیت سازمان‌های غیردولتی و پیش‌بینی نظارت منطقی دولت برفرآیند رشد و گسترش نظام‌های سیاسی مشارکت‌جو ساختارهای دیوان‌سالاری خود را به گونه‌ای تعریف می‌کنند که در نتیجه آن سازمان‌های غیردولتی، به عنوان مکمل و همکار بخش دولتی تلقی می‌شوند.

در دهه اخیر در میان عوامل متعدد تأثیرگذار بر رشد و گسترش فعالیت سازمان‌های غیردولتی به ویژه زنان، دو عامل را می‌توان تأثیرگذار دانست:

۱) چهارمین کنفرانس جهانی زن - پکن ۱۹۹۵: تمهید شرایط و زمینه‌های مناسب برای حضور قدرتمند سازمان‌های غیردولتی از طریق سازمان‌های دولتی در چهارمین کنفرانس جهانی زن باعث گردید که برای نخستین بار هویت بخشی رسمی به سازمان‌های غیردولتی از طرف دولت در چهارچوب مفهوم ارتباط دولت و سازمان‌های غیردولتی شکل گیرد.

به هر حال آماده‌سازی و شرکت در این کنفرانس حیاتی نوین به سازمان‌های غیردولتی زنان بخشید و به تدریج بستر لازم را برای شناسایی آن به عنوان بازیگران جدید در ایران فراهم ساخت.

۲) فضای مطلوب سیاسی و اجتماعی پس از سال ۱۳۷۶ و اجرای برنامه‌هایی که منجر به ایجاد فضای باز برای فعالیت سیاسی و اجتماعی از یک‌سو و ترغیب زنان و مردان برای مشارکت در اداره امور کشور از سوی دیگر شد، به سرعت رویکرد زنان را به فعالیت در قالب سازمان‌های غیردولتی باعث گردید از این‌رو تشکیل و توسعه فعالیت غیردولتی زنان که تا پایان سال ۱۳۷۵ به ۵۵ سازمان محدود بود تا پایان سال ۱۳۸۳ به ۴۵۶ سازمان رسید که رشدی معادل ۷۲۹ درصدی را نشان می‌دهد.

وضعیت موجود سازمان‌های غیردولتی زنان در ایران

همان‌گونه که در بخش‌های پیش بیان شد، فعالیت سازمان‌های غیردولتی زنان با بهره‌گیری از الگوی جان هاپکینز در ۱۲ محور عمده طبق جدول ذیل صورت می‌گیرد:

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

درصد	تعداد	موضوع فعالیت سازمان‌های غیردولتی زنان
۹/۴	۴۳	فرهنگ و تفریحات (رسانه‌ها و ارتباطات، هنرهای تجسمی، هنرهای نمایشی، موسیقی، ادبی، ورزشی، باشگاه، اجتماعی)
۵/۷	۲۶	آموزش و پژوهش
۷	۳۲	بهداشت و درمان (مرکز توانبخشی، بهداشت روانی و اختلالات ذهنی، بهداشت عمومی، مداخله در بحران)
۷	۳۲	محیط زیست
۶	۲۷	توسعه، حرفه‌آموزی و اشتغال (سازمان‌های محلی، توسعه اقتصادی، توسعه اجتماعی، خانه‌سازی، آموزش و اشتغال)
۲/۶	۱۲	حقوقی - ترویجی (انجمن‌های قومی، شهروندی، حمایت از قربانیان، توانبخشی متخلفان، خدمات قانونی، صلح و حقوق بشر)
۱۸	۸۲	خدمات خیریه‌ای و بشردوستانه
۵	۲۳	انجمن‌های مذهبی (سازمان‌های پیروان ادیان الهی)
۱/۵	۷	انجمن‌های حرفه‌ای و صنفی
۳/۳	۱۵	صندوق‌های اعتباری خرد
۳۲/۷	۱۴۹	خدمات اجتماعی (زنان، کودکان، جوانان، خانوادگی، ضعفا، بزرگسالان، حمایت از پناهندگان و اورگان، حوادث غیرمترقبه، امدادسانی فوری)
۱/۸	۸	شبکه‌های سازمان‌های غیردولتی (زنان)
۱۰۰	۴۵۶	جمع کل

براساس تقسیم‌بندی دوازده‌گانه فوق، تعداد سازمان‌های غیردولتی زنان در حوزه خدمات اجتماعی به ۱۴۹ سازمان می‌رسد که در زمینه کودکان، جوانان، خانواده، ضعفا، بزرگسالان، حمایت از پناهندگان و آوارگان، حوادث غیرمترقبه، امدادرسانی فوری و فعالیت‌هایی از این دست خدمات‌رسانی می‌کنند که بیش‌ترین تعداد را این سازمان‌ها را به خود اختصاص داده و سهم فعالیت آنان ۳۲/۷ درصد می‌باشد.

همچنین ۸۲ سازمان غیردولتی خیریه‌ای زنان در سراسر کشور وجود دارند و سهم فعالیت آن‌ها ۱۸ درصد می‌باشد. سابقه فعالیت این سازمان‌ها و مؤسسات ریشه در تاریخ کهن ایران دارد را در ردیف بالاترین و محبوب‌ترین عبادات مذهبی قرار داده است. هم‌اکنون نیز این سازمان‌ها با تلاش و همت افراد خیرخواه در قالب تشکل‌های سازمان‌یافته و رسمی و با هدف رفع نیاز مددجویان به ارائه خدمات مفیدی در سطح جامعه می‌پردازند.

گفتنی است در حوزه بهداشت و درمان ۳۲ تشکل غیردولتی زنان مشغول فعالیتند که سهم فعالیت آنان ۷ درصد از مجموع سازمان‌ها می‌باشد و در زمینه «مراکز توانبخشی (معلولیت جسمی)، بهداشت روانی و اختلالات ذهنی، بهداشت عمومی و مداخله در بحران» فعالیت دارند. شمار سازمان‌های غیردولتی فعال که در زمینه محیط زیست موجودیت داشته از سوی زنان تأسیس و اداره می‌شوند به ۳۲ سازمان رسیده است که در مقایسه با تعداد کل این تشکل‌ها در ابتدای سال ۱۳۷۶، رشدی ۷ درصدی را نشان می‌دهد.

در این میان توسعه، حرفه‌آموزی و اشتغال از جمله حوزه‌هایی است که جمعی از سازمان‌های غیردولتی زنان با این هدف تشکیل شده‌اند و تعداد آن به ۲۷ سازمان می‌رسد. سهم این بخش از کل ۶ درصد می‌باشد و در ارتباط با «سازمان‌های محلی، توسعه اقتصادی، اجتماعی، خانه‌سازی، حرفه‌آموزی و اشتغال به ارائه خدمت می‌پردازند خاطر نشان می‌سازد آموزش مهارت‌های شغلی و ایجاد اشتغال از جمله حوزه‌هایی است که بسیاری از سازمان‌های غیردولتی خیریه‌ای و برخی سازمان‌های غیردولتی خدمات اجتماعی در آن فعال هستند که این امر به توانمندسازی افراد، حفظ و تحکیم بنیان خانواده و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی و خوداتکایی مالی مخاطبین و

خانواده‌های تحت پوشش آن سازمان‌ها منجر می‌شود. قالب این افراد را زنان سرپرست خانوار، بدسرپرست، جوانان، خانواده‌های محروم و بی‌بضاعت تشکیل می‌دهند. لذا نقش و سهم سازمان‌های غیردولتی خیریه‌ای و خدماتی را در زمینه حرفه‌آموزی و اشتغال‌زایی نمی‌توان نادیده گرفت.

انجمن‌های مذهبی را می‌توان یکی از برجسته‌ترین شاخص تلاش جمعی و داوطلبانه برای دستیابی به اهداف مشترک ارزشی دانست. در این حوزه ۲۳ سازمان تشکیل و سهم فعالیت آن ۵ درصد می‌باشد که شامل سازمان‌های پیرو و ادیان الهی (اسلام، مسیحیت، یهودی و زرتشتی) می‌باشد. از این تعداد ۱۵ سازمان غیردولتی زنان مسلمان در عرصه آموزش اصول و معارف اسلامی با بهره‌گیری از دانش و مهارت‌های ارتباطی نوین فعالیت خود را پی می‌گیرند. هشت سازمان که از قدیمی‌ترین تشکلهای غیردولتی زنان ایران محسوب می‌شوند از سوی زنان پیرو اقلیت‌های مذهبی اداره می‌شوند.

در حال حاضر ۱۵ سازمان در حوزه صندوق‌های اعتباری خرد که ۶ درصد از کل را به خود اختصاص داده‌اند و مبادرت به اعطای وام جهت اشتغال، اعطای تسهیلات جهت تأمین مسکن، تشکیل خانواده و کمک هزینه تحصیلی به منظور توانمندسازی زنان سرپرست خانوار، زنان آسیب‌دیده و در معرض آسیب و نیز دختران جوان می‌نمایند.

خاطر نشان می‌سازد و چه غالب سازمان‌های غیردولتی سنتی ایران خیریه‌ای است، اما این بدین معنا نیست که تمام سازمان‌های خیریه‌ای از جمله سازمان‌های خیریه‌ای زنان با ساختاری غیرمشارکت جویانه و از بالا به پایین و صرفاً در جهت حمایت و دستگیری از فقرا و ضعفا فعالیت می‌کنند و دیگر سازمان‌های غیردولتی ساختار مشارکت جویانه با اهداف توسعه‌ای دارند. اکنون به وضوح پیداست که تعدادی از سازمان‌های غیردولتی خیریه‌ای زنان به ویژه آن دسته از این سازمان‌ها که در چند سال اخیر تأسیس شده‌اند، صرفاً جهت‌گیری حمایتی دارند. این دسته از سازمان‌ها با روی‌کردی مشارکت جویانه تلاش می‌کنند گروه هدف خود را به گروهی منفعل و وابسته تبدیل نکنند و سعی دارند با اجرای برنامه‌هایی ضمن درگیر ساختن گروه هدف در رفع

حوایج خود، به استقلال و خوداتکایی آنان یاری رسانند.

در مقابل تعدادی از سازمان‌های غیردولتی زنان با موضوعات متنوع دیگر هستند که از ساختاری غیرمنعطف، غیرمشارکت‌جویانه و غیردموکراتیک برخوردارند. کوتاه سخن آن که موضوع فعالیت تشکل‌های غیردولتی زنان ایران تعیین‌کننده‌ی ساختار و ارزش‌های آن سازمان‌ها نیست.

چالش‌ها و افق‌های پیش‌روی سازمان‌های غیردولتی

آنچه مسلم است تعداد سازمان‌های غیردولتی زنان ایران طی دو دهه اخیر به نحو چشمگیری افزایش یافته است. تنوع موضوع فعالیت و نقش کارکرد آن روند رو به رشدی یافته است. به طوری که در جهت تخصصی شدن گام‌های مثبتی برداشته شده است. لذا در آینده‌ای نه چندان دور چشم‌انداز امیدوارکننده‌ای را می‌توان متصور شد. با این وجود هنوز این سازمان‌ها با مشکلات و تنگناهایی مواجه‌اند که اصلاح و تقویت آن موجب خواهد شد این روند با سرعت و شتاب بیشتری طی شود؛ کلی بودن اهداف و وظایف سازمانی، نخبه‌گرایی، ضعف در تجهیز و توسعه منابع مالی و انسانی، فقدان پایش و ارزشیابی مستمر، ضعف در مهارت‌های ارتباطی، کم‌توجهی به معیارهای اخلاقی NGOایی، ناکافی بودن اطلاعات مردم و کارگزاران دولتی نسبت به اهمیت و کارکرد آنان از جمله مسائل است.

در این میان از عوامل تسهیل و تسریع‌کننده رشد سازمان‌های غیردولتی در ایران، اقبال دولت به این سازمان‌ها با تأثیرپذیری از روند جهانی است. لذا نمی‌توان نقش دولت در تواناسازی سازمان‌های غیردولتی از جمله سازمان‌های غیردولتی زنان را از نظر دور داشت از جمله تصویب ماده ۱۸۲ و بند «د» ماده ۱۵۸ قانون برنامه سوم توسعه، برنامه توانمندسازی سازمان‌های غیردولتی زنان مصوبه شورای سیاست‌گذاری اولویت‌های توسعه ملی، تأسیس مرکز توانمندسازی سازمان‌های جامعه مدنی، عضویت نمایندگان سازمان‌هایی غیردولتی از جمله زنان در ۶ کارگروه تخصصی از میان ۱۸ کارگروه تخصصی شوراهای برنامه‌ریزی و توسعه استان‌ها (بانوان و جوانان

- آمایش محیط زیست - اجتماعی - آب، کشاورزی و منابع طبیعی - اشتغال و سرمایه‌گذاری - و کار گروه بهداشت، درمان و تأمین اجتماعی)، تصویب آیین‌نامه اجرایی بند ب تبصره ۷ قانون بودجه سال ۸۲ و ۸۳ کل کشور (برنامه ۲۲۸=۳ در اجرای ماده ۱۵۸) بندهای «ز» و «ح» ماده ۲ آیین‌نامه مذکور اشاره به توانمندسازی سازمان‌های غیردولتی زنان دارد، طرح تربیت ۱۵۰ آموزشگر زن سازمان غیردولتی دفتر امور بانوان وزارت کشور با حمایت مرکز امور مشارکت زنان، آیین‌نامه اجرایی تأسیس و فعالیت سازمان‌های غیردولتی و نیز تصویب ماده‌های ۵، ۳۰، ۳۷، ۴۹، ۵۲، ۹۵، ۹۷، ۹۸، ۱۰۰، ۱۰۱، ۱۱۰، ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۹۹، ۱۲۶ و ۱۳۰ قانون برنامه چهارم توسعه نقطه عطفی در رشد و توسعه سازمان‌های غیردولتی می‌باشد.

همچنین تلاش‌های بی‌وقفه سازمان‌های غیردولتی در تأسیس مراکز آموزشی و ظرفیت‌ساز، بهره‌گیری از تجارب هم‌تاهای خود در سایر کشورهای جهان، گذراندن دوره‌های تخصصی، کسب مقام مشورتی از سازمان ملل، تأسیس شبکه‌های ارتباطی استانی از سوی NGO ای نظیر کتاب آوا، نشریه سبا، داوطلب و غیره همه و همه گواه بر روشن بودن افق پیش‌روی فعالیت‌های سازمان‌های غیردولتی به ویژه سازمان‌های غیردولتی زنان در ایران است.

منابع:

- ۱- عباسقلی‌زاده، محبوبه. مقاله چرا زنان جذب سازمان‌های غیردولتی می‌شوند؟ کتاب آوا. شماره ۴. ص ۲۸. تیر ۱۳۸۳. از انتشارات مرکز امور مشارکت زنان.
- ۲- سعید، پدram. مقاله بررسی الگوی جان‌هاپکینز «تعریف و تقسیم‌بندی سازمان‌های غیردولتی». کتاب آوا. شماره ۲. ص ۱۲۴ مهر ۱۳۸۰.
- ۳- زارعی، ایوب و سعید، پدram. ۱- مجموعه گزارش‌های کارشناسی درباره طرح سازمان‌های غیردولتی. ۲- تعاریف، ویژگی‌ها و طبقه‌بندی سازمان‌های غیردولتی - صص ۶، ۷ و ۸- دفتر مطالعات سیاسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

- ۴- بابامرادی سهیلا - مقاله، شیوه‌های حضور مؤثر و کارآمد سازمان‌های غیردولتی در مجامع بین‌المللی. همایش نقش و جایگاه سازمان‌های غیردولتی در عرصه ملی و بین‌المللی. دفتر مطالعات سیاسی وزارت خارجه و دفتر مطالعات سیاسی وزارت کشور. مهر ۱۳۷۸.
- ۵- سعیدی دکتر محمدرضا - کتاب درآمدی بر مشارکت مردمی و سازمان‌های غیردولتی. صص ۱۴۰ تا ۱۴۲، ۱۴۵ و ۱۵۸ - انتشارات سمت. چاپ اول. زمستان ۱۳۸۲.
- ۶- زارعی، ایوب. مقاله ساز و کارهای قانونی، برنامه و اقدامات دولت در زمینه سازمان‌های غیردولتی مبتنی بر روی‌کرد جنسیتی. چهارمین نشست سراسری نمایندگان تشکل‌های غیردولتی ایران با موضوع ظرفیت‌سازی. ۲۶ تا ۲۸ آذر ۱۳۸۲. مؤسسه همیاران غذا.
- ۷- بابامرادی، سهیلا. مقاله آسیب‌شناسی سازمان‌های غیردولتی ایران. کتاب آوا. شماره ۳ و ۴. شهریور ۱۳۸۱ و تیرماه ۱۳۸۲.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

سازمان‌های غیردولتی زنان مرتبط با مرکز امور مشارکت زنان
به تفکیک استان و موضوع فعالیت.

موضوع فعالیت نام استان	فرهنگ و تفریحات	آموزش و پژوهش	بهداشت و درمان	محیط زیست	نوسعه حرفه آموزی، اشتغال ترویجی	حقوقی و ترویجی	غیرپایه‌انجمن‌های منشی	انجمن‌های حرفه‌ای	سندرقهای اعتباری	خدمات اجتماعی	شیکما	جمع کل
آذربایجان شرقی	۳	—	—	۲	—	—	۲	—	۱	۲	—	۱۰
آذربایجان غربی	۱	—	۱	۱	۲	—	۱	—	—	۲	—	۹
اردبیل	—	۱	۱	—	۱	—	—	—	۳	۳	—	۹
اصفهان	۱	۲	۱	۱	۱	۱	۵	۱	—	۸	۱	۲۲
ایلام	—	—	۱	۲	—	—	۳	—	—	—	—	۶
بوشهر	۴	۴	۱	—	—	۱	۳	۱	—	۱۶	—	۳۱
تهران	۶	۹	۲۰	۴	۴	۹	۲۳	۸	۶	۲۵	۳	۱۱۸
چهارمحال و بختیاری	۳	—	—	۱	—	—	۱	—	—	۲	—	۹
خراسان	—	۱	—	۱	۲	—	۸	۱	—	۲	۱	۱۶
خوزستان	—	۱	—	—	—	—	۱	۱	—	۲	—	۸
زنجان	۲	—	—	۱	—	—	۲	—	—	۹	۱	۱۵
سیستان و بلوچستان	۴	۱	۱	۱	۱	—	۱	—	—	۷	—	۱۶
سمنان	—	—	۱	۲	۱	—	—	—	۱	۴	—	۹
فارس	۳	—	—	—	—	—	۶	۲	—	۲	—	۱۳
قزوین	۱	۱	۱	۱	۱	—	۱	—	—	۳	—	۹
قم	۲	۱	۱	۱	—	—	۱	۲	—	۱	—	۹
کردستان	۴	—	۱	۱	—	—	—	—	—	۵	۱	۱۲
کرمانشاه	۱	۱	—	۱	۲	—	۳	۲	—	۴	—	۱۶
کرمان	۱	—	—	—	—	—	۱	—	—	۱	—	۳
کهگیلویه و بویراحمد	۱	—	—	—	—	—	—	—	—	۲	—	۴
گلستان	—	—	۱	۱	۱	—	۳	—	—	۱۲	۱	۲۱
گیلان	۱	—	—	—	—	—	۲	—	—	۳	—	۶
لرستان	۱	۲	۱	۲	—	—	۲	—	—	۴	—	۱۴
مازندران	—	—	—	۱	۱	—	۴	—	—	۲	—	۱۰
مرکزی	—	—	—	—	—	—	—	—	—	۲	—	۲
همدان	۱	۱	—	۱	۱	—	۱	۱	—	۴	—	۱۱
هرمزگان	—	—	—	—	۲	—	—	—	—	۶	—	۱۱
یزد	۳	۱	—	۵	۷	۱	۵	۲	—	۱۱	—	۳۷
جمع کل	۴۳	۲۶	۳۲	۳۲	۲۷	۱۲	۸۲	۲۳	۷	۱۵	۸	۴۵۶